

Egy ilyen megállapodás előkészítése előtt tisztázni kell, mely könyvtárakkal érdemes szerződést kötni. Nyilvánvalóan azokkal, amelyekről gyakran rendelnek, de mit jelent a „gyakran”? A megállapodások általában könyvek és meghatározott oldal-számú másolat térítésmentes küldésére terjednek ki.

Az IFLA kuponrendszere

Az IFLA-nak a kiadványok egyetemes hozzáféréssel foglalkozó irodája vezette be az IFLA Voucher Scheme nevű kuponrendszert, hogy megkönnyítse a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés és másolatrendelés díjainak kifizetését.

A kuponok jelenleg műanyag kártya formájúak: a zöld színű 8 dollár, a piros pedig 4 dollár értékű. Az IFLA azt ajánlja a könyvtáraknak, hogy egy tranzakció árát 8 USD (azaz egy kupon) értékben határozzák meg. A kuponokat a kölcsönző könyvtárak összegyűjthetik, s értékükön beválthatják. A rendszerhez bármely könyvtár csatlakozhat. Jelenleg több mint 60 ország mintegy 800 könyvtára veszi igénybe.

Szabályos számlázás

A kérő könyvtárak számára nehézséget jelenthet a számla nyelve, és az átutalandó deviza árfolyama. Sok esetben a számla kifizetését külön pénzügyi irodára bízzák. A legegyszerűbb fizetési eljárás, ha a kölcsönadó könyvtár hitelkártyát is elfogad, mivel a hitelkártyát kezelő bank nemzeti valutában küldi meg a könyvtárnak a számlát.

Letéti számlák és a megrendelések előre fizetése

Letéti számlát akkor nyitnak, ha egy külföldi szolgáltató céghez sok megrendelést küldenek. Erről értesíteni kell valamennyi kölcsönadót, és lehetővé tenni, hogy a számlák ellenértékét lehívhassák. Rendszeresen figyelni kell a rendelkezésre álló összeget; feltöltése viszonylag könnyű.

Az OCLC IFM rendszere

Az OCLC IFM (ILL Fee Management = könyvtárközi elszámolási rendszer) a résztvevők számára lehetővé teszi mind a számlák kiegyenlítését, mind a beérkező pénzek kezelését. Érdemes az OCLC megrendelő képernyőjén a MAXCOST mezőt kitölteni, mert ebben az esetben a küldő könyvtár is látja a megrendelő feltételeit. Az egyes könyvtárak közötti kölcsönös elszámolást az OCLC vezeti, a résztvevőknek havi kimutatást küld.

Nemzetközi válaszkupon

Ilyen kupon azokban az országokban vásárolható, amelyek csatlakoztak az Egyetemes Postai Szövetséghez (Universal Postal Union). A kupont a megrendeléshez vagy a számlához kell csatolni. Egy kupon értéke a szabályzat szerint a célországban megegyezik a nem ajánlottan küldött légipostalevél árával. Használatáról a kérő és a küldő könyvtárnak meg kell egyeznie.

/ROBBEN, Christine – WEIBLE, Cherié L.: International payment: methods to consider. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply, 12 köt. 3. sz. 2002. p. 29–35./

(Viszocsekné Péteri Éva)

A digitalizálási munkálatok összehangolása az EU-ban. Lundi alapelvek

Az EU tagországok 2000 júniusában fogadták el az Európa Tanács feirai ülésén az *eEurópa 2002* akciótervet, amelynek 3. d) pontja szerint törekedni kell arra, hogy

- az *európai tartalom* megjelenjen a világméretű hálózatokon,
- teljes mértékben ki lehessen használni a digitális technológiákból adódó lehetőségeket.

Az említett célon belül a tagállamok és az Európai Bizottság számára egy külön akció indult a *digitalizálási programoknak az összes tagállamra kiterjedő közös koordinálására*.

2001 áprilisában a tagállamok képviselői és szakértői azért találkoztak a svédországi Lundban, hogy megvitassák a koordináció kérdéseit, és

ajánlásokat tegyenek olyan, hosszabb távon is fenntartható akciókra, amelyek segítik az együttműködést, és megnövelik a digitalizálási tevékenységek értékét.

Alapelv:

Európa kulturális és tudományos tudáskincsét hordozó forrásai egyfajta sajátos közvagyonot képeznek, belőlük áll össze sokszínű társadalmaink kollektív és egyre gyarapodó emlékezete, amely egyben szilárd alapul is szolgál a digitális tartalomipar fejlődéséhez egy fenntartható tudástársadalom körülményei közepette.

A szakértők egyetértettek az előkészítő tanácskozás megállapításaival, és hangsúlyozták az európai vonatkozású digitalizált kulturális és tudományos tartalom értékét és fontosságát, amely:

Hozzáférhető és fenntartható örökséget biztosít.

Európa kulturális és tudományos öröksége egyedi és jelentékeny közkinccset képvisel. Forrásait feltétlenül digitalizálni kell annak érdekében, hogy a polgárok jobban hozzájuk férhessenek, és hogy Európa közös kulturális örökségét (mind a múltbelit, mind a jövőbenit) meg lehessen őrizni.

A kulturális sokszínűséget, az oktatást és a tartalomipar támogatását biztosítja.

Globalizálódó világunkban a digitalizált kulturális vagyon létfontosságú szerepet játszik a kulturális sokszínűség fenntartásában és népszerűsítésében. Fontos forrása az oktatásnak, az idegenforgalomnak és a médiaiparnak is.

Változatos és gazdag digitalizált forrásokat jelent.

A tagállamok már jelentős erőfeszítéseket tettek a kulturális és tudományos tartalom digitalizálási programjai és projektjei területén. A digitalizálási tevékenység felöleli a legkülönbözőbb szektorokat és tartalomtípusokat, így a múzeumi tárgyakat, a közérdekű iratokat, a régészeti leleteket, az audiovizuális archívumokat, a térképeket, a történeti dokumentumokat és a kéziratokat.

Van azonban néhány fontos – kulturális, társadalmi vagy gazdasági – probléma, amelyek veszélyeztetik a forrásokban rejlő lehetőségek kihasználását. A főbb gátló tényezők a következők:

Elaprózott kezdeményezések.

A digitalizálási tevékenység bár már széles körben, mégis nagyon elszigetelten folyik, attól függően, hogy az egyes tagállamokban milyen politikát követnek. Mivel nem áll rendelkezé-

sünkre egész Európára kiterjedő áttekintés arról, hogy milyen kulturális tartalmat digitalizáltak már, és azt hogyan választották ki, előfordulhatnak párhuzamos eszköz-, munka- és pénz-befektetések.

Elavulás.

A digitalizálás költséges művelet, komoly befektetéseket igényel, többnyire közpénzekből. Ezek a befektetések jelentős kockázattal járnak, ha nem a megfelelő technikai feltételek és szabványok alkalmazásával valósulnak meg. Ennek eredményeként olyan tartalomforrások jöhetnek létre, amelyek hamar elavulnak, és használhatatlanná válnak, vagy a beruházást rövid időn belül meg kell ismételni.

Hiányoznak a hozzáférés egyszerű, bevett formái.

A közös európai elvek és műszaki szabványok, illetve a több nyelven való hozzáférést segítő megoldások és rendszerek hiányában veszélybe kerülhet a polgárok hozzáférése a különböző digitális forrásokhoz mind az egyes nemzetek, mind az EU szintjén.

Szellemi tulajdonjogok.

A digitalizált tartalom területén az egyes érdekelt csoportok (például az eredeti jogtulajdonosok, a közvetítők és a végfelhasználók) különböző, jogos érdekeket képviselnek. Ezeket az igényeket ismerni kell, és egyensúlyt kell teremteni közöttük. A kulturális szektornak feltétlenül meg kell értenie és alkalmaznia kell a jogkezelési megoldásokat, ha a tartalom gazdasági értékét hosszabb távon kívánja kiaknázni.

Nincs kellő egymásra hatás a kultúra területén zajló és az új technológiákkal kapcsolatos programok között.

Egyre nő az igény, hogy a kulturális és az új technológiai programokat az egyes nemzetek és az EU szintjén is jobban összekapcsolják annak érdekében, hogy meghatározhatók legyenek a kiemelten fejlesztendő területek, valamint azok, ahol európai többletértékek születhetnek.

Az egyes intézmények erőfeszítései és elkötelezettsége.

A digitalizálásra vállalkozó egyes intézményeknek – amelyek gyakran a kulturális örökség területén működnek, mint a levéltárak, a könyvtárak és a múzeumok – hosszú távú, költséges és technikailag igényes tevékenységekre kell elkötelezniük magukat. A digitalizálási technológiák és eszközök használatához újfajta készségeket és gyakorlati megoldásokat kell a kulturális intézményeknek elsajátítaniuk.

E kérdések megoldása érdekében kívánatos lenne, hogy a tagállamok elkötelezzék magukat a következő célok iránt:

A folyamatos koordináció érdekében hozzanak létre egy fórumot

az egyes tagállamok képviselőiből álló koordinációs csoport megalakításával. Ez a csoport alakítaná ki a folyamatos vita és tapasztalatcsere kereteit, továbbá a tagállamoknak való beszámolás módját, mind európai, mind nemzeti szinten.

Támogassák és alakítsák ki a koncepciók és programok európai számbavételének rendszerét,

amelynek keretében ezekről friss, nyilvánosan hozzáférhető és könnyen érthető információkat közlő webhelyeket hoznának létre; ezeknek a webhelyeknek alapvető profilját közös megállapodással alakítaná ki, és azokat egy központi webhelyhez csatlakoztatná.

Népszerűsítsék és támogassák a legjobban bevált gyakorlatot, annak harmonizálását és optimális alkalmazását mind a tagállamokon belül, mind az Európai Unióban,

folytatva azt a munkát, amely egy minőségi összehasonlítást biztosító keretrendszer kialakítására irányul, és amelynek célja a benchmarking megoldás alkalmazása és megvalósítása országos koordinációs szervezetek és hálózatok révén. Ennek keretében egy kinevezett szakértői csoport kidolgozná az összevetési folyamatok minőségi szempontrendszerét; ehhez megkeresnék azokat a mechanizmusokat, amelyek elengedhetetlenek a leglényegesebb mutatószámok meghatározásához és összegyűjtéséhez – különös tekintettel az e-Európa ebben az esetben releváns mutatójára –, továbbá a nemzeti szabványosítási/statisztikai testületekkel való kapcsolatteremtéshez.

Gyorsítsák fel a bevált gyakorlat és a megfelelő szakismeretek elterjesztését

azáltal, hogy Európa-szerte szétsugározzák az optimális megoldások példáit, amelyeket közös megállapodással kiválasztott jellemzők (tipológia) alapján határoznának meg. Olyan kérdésekkel foglalkoznának, mint a gyakorlat és az eljárásmodok következetessége, a közvagyon és a jogok egységes kezelése, és mindez elvezetne a szükséges szakismeretek újradefiniálásához.

Tegyék láthatóvá és elérhetővé

az európai kulturális és tudományos tartalmakat azáltal, hogy (a projektekről vagy a kiválasztott tartalomról) országos nyilvántartásokat hoznak létre. Ezeket a nyilvántartásokat igazítanák hozzá a digitalizált tartalom európai infrastruktú-

rájának követelményeihez, összhangban a tartalom minőségét és használhatóságát, a polgárok egységes hozzáférését, a szoftvereszközök jutányos elérhetőségét és nyitottságát, valamint a hosszú távú elérhetőséget és hozzáférhetőséget elősegítő szabványokkal és műszaki megoldásokkal.

Hogy ezek az induló akciók a lehető leggyorsabban megvalósuljanak, és az alkalmazott megoldások fenntartható szervezeti és műszaki infrastruktúrát eredményezzenek, az Európai Bizottságnak a jelenleg folyó információs társadalom technológiai (IST) és egyéb programjai keretében együtt kell működnie a tagállamokkal az alábbi területeken:

Támogatnia kell a gyakorlati koordinációs tevékenységeket

egy titkárság vagy iroda felállításával, amelynek a koordinációs csoport tevékenységének támogatása lenne a feladata. Az esetleg szükséges ad hoc műszaki tanácsadó csoportokat a titkárság irányítaná.

Fejlesztenie kell a bevált gyakorlat elterjesztését

az ún. kompetencia-központok létrehozásával, amelyek az érdekelteket irányítanák és támogatnák a legfontosabb kérdésekben és technológiai döntésekben. Jelenleg a metaadatok, a többnyelvűség, a képkalkotási és digitális megőrzési technológiák kérdései már napirenden vannak, de a létesülő kompetencia-központoknak nyitottaknak kell lenniük az újonnan felmerülő témákra is.

Elő kell mozdítania a digitalizálási megoldások összevető értékelését,

megalkotva az adatgyűjtési irányelveket, folytatva a minőségre vonatkozó és számszerűsíthető mutatók kifejlesztését.

Gondoskodnia kell az európai tartalom értékének optimális megjelenítéséről és a közös elképzelések kialakításáról,

meg kell határozni a digitális kulturális és tudományos tartalommal kapcsolatos európai uniós együttműködési terv kritériumait és kereteit, valamint a megvalósítás eszközeit (Charta, Memorandum of Understanding stb.). A tervnek az legyen a célja, hogy létrejöjjön a digitalizált kulturális és tudományos örökséghez való hozzáféréshez szükséges e-kultúra infrastruktúrája, és megállapítsák, hogy mi növeli meg az európai tartalom értékét (például a kiválasztás kritériumai), továbbá létrehozzák a kompatibilitáshoz szükséges műszaki szabványokat. Ezt a munkát a koordinációs csoportnak és titkárságának kell elvégeznie.

Javítania kell a tartalom minőségét és felhasználhatóságát, ösztönöznie kell a polgárok egyetemes hozzáférést, és tájékoztatnia kell a hosszú távú megőrzés kérdéseiről

a következők révén: megállapodások az együttműködéshez szükséges szabványokról; irányelvek a digitális megőrzés és a tartalom tartós megmaradása érdekében; következetes modellek és jól bevált gyakorlati megoldások a jogok és az információs vagyton kezelésére; üzleti modellek kidolgozása a kérdéshez kapcsolódó e-kultúra területén.

Miközben a tagállamok megválasztják és megvalósítják a tartalom előállításával, minőségével, felderítésével és használatával kapcsolatos stratégiákat és megállapodásokat, számos már ismert és a jövőben felmerülő műszaki kérdéssel is foglalkozniuk kell a rövid és hosszú távú kutatási és műszaki fejlesztési kezdeményezések keretében. A bizottságnak a következőket kell tennie:

Elő kell mozdítania a minőségi összevetési megoldások kidolgozását,

háttér tanulmányokkal és a teljesítmény-mutatószámok, valamint a statisztika területén végzett tisztázó munkával.

Kutatásokat kell kezdeményeznie az Európában folyó digitalizálásról,

és az azt támogató műszaki és szervezeti infrastruktúra kérdéseiről, továbbá az európai kul-

turális tartalom, identitás és sokszínűség népszerűsítéséről, hogy az minden polgár számára elérhetővé válhasson.

Támogatnia kell a kompatibilitást, valamint azt, hogy az információforrások mindig felderíthetőek legyenek,

mégpedig a metaadatokkal, a nyilvántartásokkal és a sémákkal kapcsolatos munkálatok elindításával.

El kell hártania azt a veszélyt, hogy „digitális középkor” jöjjön létre,

mégpedig egy korszerű kutatási ütemterv összeállításával, amely a következő területekre terjed ki: digitális technológiák és tartalommegőrzési megoldások; a fejlett technológiák jobb alkalmazása a kulturális és tudományos tartalom digitalizálására (pl. multispektrális fényképezés), amelynek következtében tovább nő a digitális tartalom jelentősége. Ezt a munkát az iparral szoros együttműködésben kell elvégezni. Meg kell vizsgálni az említett fő kutatási hangsúlyokat tükröző kísérleti projektek elindításának lehetőségeit az információs társadalom technológiai program keretében.

Europe: creating cooperation for digitisation. Lund principles. 2002. április 4. = http://www.cordis.lu/ist/ka3/digicult/lund_principles.htm/

(Hegyközi Ilona)

Pszichológiai akadályok leküzdése a sikeres online keresés érdekében

R. Fugman 1973-as cikke (A szubjektív szerepe információkereső rendszerek létrehozásában, használatában, működtetésében és értékelésében. = *Information Storage and Retrieval*, 9. sz. p. 353–372.) óta beszélhetünk a számítógépes keresés során fellépő szubjektív tényezők vizsgálatáról. Ő főként a felhasználó és az információkereső szakértő mint közvetítő közti interakciót vizsgálta. Mások az emberi memória azon képességét tanulmányozták, hogyan sikerül a releváns és irreleváns találatokat megkülönböztetni, vagy a gépi keresést problémamegoldó képességként értelmezték.

A lélektan legújabb fejlődése komolyan felveti a kognitív és affektív folyamatok korábbi merev szétválasztásának tarthatatlanságát. Érzelem és gondolat igenis határozott kölcsönhatásban áll egymással. Ilyen megközelítésből kiindulva vizsgál-

ható a gépi keresés úgy is, mint egyfajta előadói szereplés vagy fellépés. Akár az atléta versenyzése, vagy a zenész fellépése. Mindezen esetekben magasan képzett, minden készséget és képességet felvonultató „profikról” van szó, akiknél mégis komoly szerephez jut a lelki-érzelmi diszponáltság. Nem véletlenül fordul elő, hogy élsportolók felkészítésében pszichológus is részt vállal, segítve az esetleges érzelmi akadályok leküzdését a verseny során.

A cikk főbb vizsgálati témái: a motiváció, az izgalom, a figyelem, az önbizalom. A motiváltságot általában pozitív elemként értelmezik, ám nem ritka a túlzott motiváltság negatív hatása. Például, ha a keresést végző szakember minél előbbi, minél jobb végeredményre törekszik, ez akár gátolhatja a hosszabb folyamat sikeres végrehajtását. Az iz-